

Evaluation of the Culture of Ashura in Urban Historical Context of Dezful, Iran

ARTICLE INFO

Article Type

Analytical Review

Authors

Momeni K.*¹ PhD,

Soltani P.¹ MSc

How to cite this article

Momeni K, Soltani P. Evaluation of the Culture of Ashura in Urban Historical Context of Dezful, Iran. Naqshejahan- Basic studies and New Technologies of Architecture and Planning. 2018;8(2):133-141.

ABSTRACT

Introduction Ashura is a light to guide mankind from darkness to clarity and a safe ship in every horrible storm. This wonderful event is a portray of excellence of spirit and ethics, mysticism, love, faith, purity, social integration and privacy protection as well as all precious beliefs of life. Everyone who is great, is inevitably dealt with Karbala and Ashura, and this necessitates the importance of research in the field of this culture and the continuous study of this dynamic and lasting movement. The aim of this study was to evaluate the culture of Ashura in urban historical context of Dezful. This is a descriptive-analytical study carried out in field of study and library.

Conclusion Mourning ceremony for Imam Hussein (PBUH) in cities like Dezful has a long-term root and it is considered an identity element for this city. Outstanding urban-scale buildings and urban landmarks play an important role in organizing these events. These buildings include Jame mosque and Sabze Qaba Shrine as well as urban landmarks like Imam Khomeini's Square and street. The main part of the Ashura ceremonies in Dezful includes Shame-Ghariban, Daste Gardani, Chalab Zani, Gahvareh Gardani, and Shabih Khani that generally take place in Sabze Qaba Shrine, Imam Khomeini street, Jame mosque, Imam Khomeini square, Husseinieh, and a place in Ghale.

Keywords Dezful; Mourning of Moharram; Urban Historical Context; Square; Mosque

¹Architecture Department, Urban & Architecture Faculty, Jundi-Shapur University of Technology, Dezful, Iran

*Correspondence

Address: Head Office, Urban & Architecture Faculty, Jundi-Shapur University of Technology, Dezful, Iran.
Postal Code: 6461618674
Phone: +98 (61) 42428000
Fax: +98 (61) 42420993
k_momeni@jsu.ac.ir

Article History

Received: May 15, 2018

Accepted: August 23, 2018

ePublished: September 22, 2018

CITATION LINKS

[1] Rituals and ceremonies of Ashura (from ALe Buyeh to Recent) [2] Dezful [3] Dezful, the city of bricks [4] the beginning of Muharram; Dezful; Majdedez; 2014 [5] The history of buyids [6] A short history of Iran in the Afsharid and Zandid periods [7] Special questions and answers of Muharram [8] The reasons and modes of Islamic revolution [9] Interview with the founders of heia't of seyed Mahmood; Dezful [10] The Tenth Day (1): The Ashura's research papers collection [11] The role of religious spaces in recent urban development plans: (With particular reference to the prepared plans in Tehran [12] Masjed-e- Jame-e- Dezful and its history [13] Meydan, indeterminate urban spaces in Iranian cities

بررسی فرهنگ عاشورایی در مراکز تجمع بافت تاریخی شهر دزفول

کورش مومنی * PhD

گروه معماری، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه صنعتی جندی شاپور دزفول، دزفول، ایران

پرینا سلطانی MSc

گروه معماری، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه صنعتی جندی شاپور دزفول، دزفول، ایران

چکیده

مقدمه: عاشورای حسینی^① چراغ راه انسان در ظلمت و ضلالت و کشتی امن در همه خیزاب‌ها و طوفان‌های هولناک است. این رویداد شگفت، جلوه‌گاه اخلاق و تعالی روح، عرفان و عشق، ایمان و اخلاص، هم‌گرایی اجتماعی، دفاع از حریم ارزش‌ها و همه بایدهای حیات طيبة است. هر آن که در جستار نمونه و اسوه است، از کربلا و عاشورا ناگزیرند و این موضوع اهمیت پژوهش در حیطه این فرهنگ و مطالعه مستمر و همه‌سویانه در این نهضت پویا و پایا را ضروری می‌نماید. هدف پژوهش حاضر، بررسی فرهنگ عاشورایی در مراکز تجمع بافت تاریخی دزفول بود. این پژوهش به‌صورت توصیفی-تحلیلی است که به دو شیوه میدانی و کتابخانه‌ای صورت گرفت.

نتیجه‌گیری: مراسم سوگواری امام حسین^② در شهرهایی مانند دزفول، آیین و ریشه دیرینه دارد و به‌عنوان یک عنصر هویتی برای شهر به شمار می‌رود. بناهای شاخص شهری و همچنین نشانه‌های شهری نقش مهمی در مکان‌برگزاری این مراسم دارند. این بناهای شاخص شامل مسجد جامع و امامزاده سبزقبا و نشانه‌های شهری مانند میدان و خیابان امام‌خیمینی هستند. بخش اعظمی از مراسم عاشورا در دزفول شامل شام غریبان، دسته‌گردانی، چلاب‌زنی، گهواره‌گردانی و شبیه‌خوانی در دزفول صورت می‌گیرد که در یک مسیر از مکان‌های امامزاده سبزقبا، خیابان امام‌خیمینی، مسجد جامع دزفول، میدان امام‌خیمینی، حسینییه و فضایی باز در محله قلعه انجام می‌شود.

کلیدواژه‌ها: دزفول، عزاداری ماه محرم، بافت تاریخی شهر، میدان، مسجد

تاریخ دریافت: ۹۷/۰۲/۲۵

تاریخ پذیرش: ۹۷/۰۶/۰۱

* نویسنده مسئول: k.momeni@jsu.ac.ir

مقدمه

نام دزفول در آینه تاریخ کهن ایران، تداعی‌گر تمدن‌های باستانی هزاره‌های پیشین است. با افول اهمیت شوش بر اثر بیماری مهلک وبا، هزاره‌های قبل از میلاد شاهد ایفای نقش محوری جدیدی در ناحیه شمال خوزستان کنونی بود. این نقش محوری جدید توسط دزفول و انتقال ساکنان و میراث‌داران تمدن (عیلام و شوش) به آن شکل گرفت. با سپری‌شدن سده‌های بعدی رخنه‌ای در اهمیت آن ایجاد نشد. دزفول هم‌اکنون یکی از مهم‌ترین شهرهای استان خوزستان است. این شهر از شمال به شهرستان‌های اندیمشک و الیگودرز، از خاور به بخش‌های لالی (شهرستان مسجدسلیمان) و گتوند (شهرستان شوشتر) و از جنوب و باختر به شهرستان شوش محدود می‌شود. دزفول از دو بخش مرکزی و سردشت تشکیل شده است (شکل‌های ۱ و ۲) [1].

سکنه دزفول از دیرباز مردمی شیعه‌مذهب و از موالی صدیق اهل بیت عصمت و طهارت بوده‌اند. اعتقادات راسخ دینی از دیرباز در میان مردم دزفول وجود داشته است. وجود مساجد فراوان، اماکن متبرکه، بقاع و زیارتگاه‌های متعدد و روحانیت اصیل و ریشه‌دار، خود دلایلی آشکار بر وجود عمق احساسات و اعتقادات بی‌شائبه مردم دزفول است. مردم این شهر بسیار بر فرهنگ و عقاید خویش پایبند هستند و آداب و رسوم خاص خود را دارند. براساس شواهد تاریخی و کالبدی در جامعه اسلامی ایران، توجه به فضاهای

مذهبی یکی از اصول و پایه‌های فرهنگی و اجتماعی جامعه به شمار می‌رود و توجه به این فضاها به‌عنوان توجه به یکی از ابعاد فرهنگی جامعه و سرمایه اجتماعی، از الزامات تحقق طرح‌ها است. از جمله آداب و رسوم و مراسم فرهنگی و اجتماعی در دزفول می‌توان شیوه اجرای مناسک ماه محرم را نام برد که مانند سایر شیعیان جهان، در ماه محرم به‌ویژه در روزهای تاسوعا و عاشورا برای عزاداری سالار شهیدان امام حسین^③ و یاران باوفای ایشان برگزار می‌شود. نمونه هر چه باشکوه‌تر این مراسم‌ها را می‌توان در مراکز تجمع بافت قدیمی شهر مانند مسجد جامع، میدان امام‌خیمینی و خیابان امام‌خیمینی یافت. هدف، شناخت مراسم‌های ماه محرم در دزفول و بررسی نقش هر یک از عناصر معماری و شهرسازی مانند خیابان، میدان، مسجد و غیره در شیوه برگزاری این مراسمات بود. نمونه موردی مورد بررسی در دو مورد از محله‌های قدیمی شهر به نام‌های قلعه و مسجد قرار دارند که در مقیاس دقیق‌تر شامل مسجد جامع دزفول، میدان امام‌خیمینی، خیابان امام‌خیمینی، محدوده باز و حسینییه‌ای در محله قلعه بود. هدف پژوهش حاضر، بررسی فرهنگ عاشورایی در مراکز تجمع بافت تاریخی دزفول بود. این پژوهش به‌صورت توصیفی-تحلیلی است که به دو شیوه میدانی و کتابخانه‌ای صورت گرفت.

شکل ۱) موقعیت استان خوزستان در ایران

شکل ۲) موقعیت دزفول در استان خوزستان

آشنایی با دزفول

وجه تسمیه: دزپل، دژپل که در اصطلاح محلی آن را دزفیل و دژپیل می‌گویند، معرب آن دسفل است. دزفول در ابتدا اندامیش نام داشته و تا اوایل قرن سیزدهم نیز به همین نام بود. زمانی که شهرهای شوش و جندی‌شاپور رونق خود را از دست دادند اهالی این دو شهر و مردم اطراف آنها به دزفول که در آن زمان موقعیت خوبی داشت مهاجرت کردند. پادشاهان ساسانی برای نگهداری پل دزفول (منظور از پل همان پل قدیمی دزفول است که در دوران ساسانی و به دستور شاپور اول توسط اسیران رومی ساخته شد)، دژی در ابتدای آن ساختند و اسم دژپل (دژ+پل) از همان زمان برای این شهر در نظر گرفته شد [2].

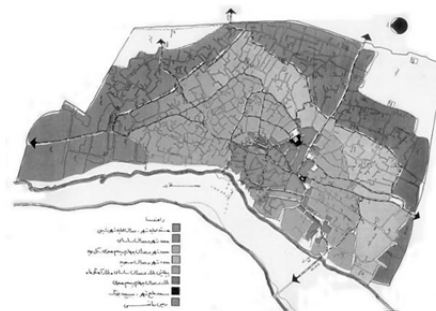
عاشورا بود و تا انقراض این سلسله هر سال تکرار می‌شد. در زمان صفویان نیز از آنجایی که مذهب رسمی، شیعه دوازده امامی بود، مراسم عزاداری در ماه محرم و روز عاشورا انجام می‌شد و همراه با قمه‌زنی بود.

در زمان حاکمیت ایل زند نیز (ایل زند چون پیرو آیین تشیع بودند و از آنجایی که کریم‌خان مرد متدین و مقید به آداب و مراسم مذهبی بود) به تقلید از پادشاهان صفوی، در ایام محرم مراسم عزاداری برگزار می‌شد^[۶]، اما در زمان قاجاریه به‌خصوص در عهد ناصرالدین‌شاه شاهد برپایی عزاداری چشمگیر هستیم، به‌نحوی که مراسم منحصر به روز عاشورا نبود بلکه به دهه اول محرم و به ایام سوگواری‌های ائمه^(ع) مانند ۱۹ تا ۲۳ رمضان و ۲۸ صفر نیز گسترش یافته بود. خود ناصرالدین‌شاه در دهه اول محرم در تکیه دولت حضور پیدا می‌کرد و سالانه مبلغ پنجاه‌هزار تومان برای برگزاری مراسم سوگواری امام حسین^(ع) خرج می‌شد. در دوره پهلوی ابتدا رضاشاه برای تثبیت حکومت خود و جلب توجه مردم، به برگزاری مجلس روضه‌خوانی اقدام کرد و حتی هنگام عزاداری گل بر سر خود می‌مالید^[۷، ۸]. اما بعد از گذشت چند سال، او از برگزاری مجالس و مراسم عزاداری به‌کلی جلوگیری کرد و به‌شدت با برگزاری آنها مخالفت و مبارزه نمود. او روضه‌خوان‌ها را زندانی، اذیت و به آنها اهانت می‌کرد و صاحب‌خانه را به جرم روضه‌خوانی دستگیر و زندانی می‌نمود. در این اوضاع و احوال بود که روضه‌خوانی و عزاداری مخفیانه در خانه‌ها برگزار شد، هرچند منع عزاداری با مخالفت شدید و مبارزه مردم روبه‌رو شد، ولی کم‌کم روضه‌خوانی و عزاداری به‌طور پنهانی به خانه‌ها کشیده و بنیان هیات‌ها بناگذاری شد. در زمان محمدرضاشاه، عزاداری آزاد ولی بسیار محدود بود و خروج دسته‌جات را منحصر به سه روز تاسوعا و عاشورا و یازدهم محرم نمودند، که استفاده از این فرصت برای تبلیغات سوء علیه عزاداری امام حسین^(ع) بود تا مراسم مذهبی و سنت‌های موروثی آبا و اجدادی ما را از بین ببرد یا به شکل دیگری تغییر بدهد. منع عزاداری توسط رضا و محمدرضاشاه باعث ایجاد تشکلهای مردمی و دسته‌جمعی به‌صورت هیات‌های مذهبی شد، تا اینکه در دوران انقلاب اسلامی به اوج خود رسید. امروزه آیین عزاداری ماه محرم در سراسر کشور به فراخور فرهنگ و شیوه‌های مرسوم هر منطقه و در قالب هیات‌های مذهبی دسته‌جات و تکیه‌ها برگزار می‌شود.

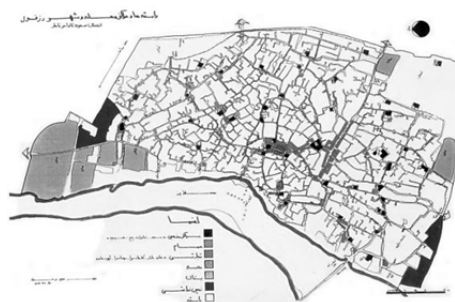
محرم در خوزستان: سنج، دمام و بوق هر سه از سازهایی تشکیل‌دهنده همناواری در آیین عزاداری ایام محرم در خوزستان است که سابقه آن به بیش از صدسال می‌رسد و آن گونه که نقل شده این شیوه از کشورهای آفریقایی به‌دلیل مسافرت‌های دریایی مردم جنوب، به ایران آورده شده است. بوق مخصوص از شاخ بلند و پیچ‌دار گاو، گاو میش، بز یا گوسفند ساخته می‌شود که دمیدن در آن و به‌صداآوردن آن کار بسیار سختی است. در آبادان مجموع نوازندگان دمام و سنج بین پنج، هفت و گاهی نه نفر متغیر است، به‌طوری که یک نفر به‌عنوان "اشکون" در جلو صف دمام‌زنان قرار می‌گیرد و سایر نفرات در طرفین او می‌ایستند. در پایین صف دمام‌زنان، یک سنج‌زن قرار دارد و سایر سنج‌زنان در لابه‌لای دمام‌زنان جای می‌گیرند و براساس نت مشخص، نوای سنج و دمام را می‌نوازند. در این خطه نوحه از اقبال بی‌نظیر عمومی بهره‌مند است و مراسم سینه‌زنی همراه با آواز نوحه که خود نوعی "ملودرام" حزن‌انگیز است، تحقق می‌یابد. این مراسم با ترتیب و برنامه خاصی شروع و اوج آن زمانی است که نوحه‌خوان اعلام "واحد" می‌کند.

محرم در شهر دزفول: در دزفول مانند سایر مناطق کشور، مردم قبل از شروع ماه محرم به آذین‌بندی محله خود می‌پردازند. در ابتدای

روند شکل‌گیری ساختار شهری و نحوه توسعه شهر: دزفول نسبت به هسته بافت قدیم بیشتر از جنوب، شرق و شمال و کمتر از سمت غرب توسعه یافته است که وجود رودخانه دز به‌عنوان یک عامل طبیعی باعث عدم گسترش از سمت غرب شده است. دزفول در دوران چهارم و پنجم هجری، آل‌بویه، صفویه و قاجاریه گسترش یافت. گسترش شهر جدید در دوران معاصر بعد از سال ۱۳۱۰ هجری شمسی همراه با خیابان‌کشی‌های شطرنجی در کنار بافت تاریخی شهر تا امروز ادامه دارد (شکل‌های ۳ و ۴) [۳].

شکل ۳) نقشه گسترش دزفول تا سال ۱۳۰۸ هجری شمسی

شکل ۴) مراکز تجمع بافت قدیم شهری

ماه محرم و عزاداری امام حسین^(ع)

تاریخچه عزاداری سیدالشهدا: ماه محرم نخستین ماه تقویم هجری قمری و به اعتقاد مسلمانان یکی از ماه‌های حرام است که در دوران اسلام و پیش از آن نیز جنگ در آن ممنوع بود. حوادث و وقایع فراوانی در این ماه به وقوع پیوسته که از جمله آنها حماسه کربلا و به‌شهادت‌رسیدن امام حسین^(ع) و اسارت خاندان او در کوفه و شام است. محرم ماه حزن و اندوه و عزاداری شیعیان برای شهادت حسین بن علی^(ع) است. حماسه کربلا، بزرگ‌ترین واقعه تاریخ است که امروز پس از گذشت ۱۴ قرن (۱۴۰۰ سال) هنوز هم پا برجاست و به یاد آن واقعه اشک‌ها ریخته می‌شود و ناله و فریاد به پا است [۴].

پیدایش عزاداری رسمی و علنی بر امام حسین^(ع) از زمان آل‌بویه شکل گرفت. آل‌بویه شیعه اثنی‌عشری و خلفای عباسی که بغداد مقر آنها بود، سنی‌مذهب بودند. اوج قدرت آل‌بویه در زمان معزالدوله بود در حالی که در این زمان خلفای عباسی در ضعف کامل به سر می‌بردند. معزالدوله در سال ۳۵۲ هجری قمری دستور داد که مردم در روز عاشورا گرد یکدیگر برآیند و اظهار حزن و عزاداری نسبت به امام حسین^(ع) کنند. در آن روز بازارها بسته، خرید و فروش موقوف شد، قصابان گوسفند ذبح نکردند، هریسه‌پزها، هریسه (حلیم یا آبگوشت) نمی‌پختند، مردم آب ننوشیدند، در بازارها خیمه بر پا کردند و بر آنها پلاس آویختند، زنان بر سر و روی خود می‌زدند و بر حسین^(ع) ندبه می‌کردند، در این روز نوحه‌گری و ماتم به پا شد [۵]. این مراسم و عزاداری در زمان آل‌بویه فقط در روز

عرض ارادت محبان اهل بیت تبدیل شده است. در تاریخ ۱۳۴۹ هجری شمسی بارگاه مطهر بازسازی شد و پس از پایان بازسازی در سال ۱۳۵۲ هجری شمسی ضریح مطلائی به جای ضریح چوبی قدیمی نصب شد. *سادات علوی* منتصب به این امامزاده جلیل است و تولیت این بقعه از قدیم‌الایام تا به حال در اختیار خاندان محترم *منزویان* بوده است. شجره‌نامه این امامزاده جلیل‌القدر از همان زمان خاکسپاری روی سنگ قبر ایشان نوشته شده است. این بقعه در سال ۱۳۵۰ هجری شمسی با شماره ۷۰۹۳ در فهرست آثار ملی ایران به ثبت رسیده است.

شکل ۵) نمایش صحنه‌ای از عاشورا در کوچه پس کوچه‌های دزفول (نگارندگان)

شکل ۶) دسته‌های عزاداری (نگارندگان)

شکل ۷) هیات زنجیرزنی سیدمحمود

شکل ۸) بقعه متبرکه سیدمحمود

ماه محرم هر کوی و برزن شاهد نصب پرچم‌ها و کتیبه‌های سیاه است. روز اول ماه مراسم آذین‌بندی علم‌ها و تکایا در دزفول با حضور جوانان و پیران آغاز می‌شود و هر کس به تناسب توان خود خدمتی برای آقای خود انجام می‌دهد^[۱]. در ماه محرم هنگامی که در کوچه پس کوچه‌های شهر قدم می‌زنید در جای‌جای آن هیات‌ها و حسینیه‌های متعددی را می‌بینید که در حال عزاداری هستند. مراسم عزاداری در دهه محرم هر روز عصر نزدیک به اذان مغرب شروع می‌شود و تا پاسی از شب ادامه دارد. هیات‌های عزاداری در قالب دسته‌هایی در خیابان‌های شهر به راه می‌افتند و بر سر راه خود به هیات‌های دیگر سر می‌زنند و گاهی از طرف آن هیات‌ها، با چای و خرما پذیرایی می‌شوند. به عینه می‌توان مشاهده نمود که قوام دوام جامعه به روابط اجتماعی، کمیت و کیفیت آن بستگی دارد. دسته‌ای از مردم در حسینیه‌ها به عزاداری مشغول هستند و عده‌ای دیگر در خیابان‌ها به تماشای دسته‌های عزاداری می‌پردازند و مرتب از این تکیه به آن تکیه نقل مکان می‌کنند. در سراسر شهر تکیه‌هایی وجود دارد که بخش‌هایی از صحنه‌های عاشورا را به صورت نمادین به نمایش می‌گذارند و مردمی که به دیدن آنها می‌آیند نذورات خود را که اغلب پول است به بانی تکیه می‌دهند تا سال دیگر تکیه با شکوه بیشتری برگزار شود و از طرف بانی تکیه با چای پذیرایی می‌شود. اکثر دسته‌های عزاداری هرساله از تکیه یا محله خود به طرف امامزاده سبزه‌ها حرکت می‌کنند (شکل‌های ۵ و ۶).

بعد از پرس‌وجو از اهالی شهر عده‌ای سخن از هیات زنجیرزنی سیدمحمود به میان آوردند که گویا هیات زنجیرزان بقعه متبرکه سیدمحمود نخستین هیات زنجیرزنی شهرستان و بزرگ‌ترین هیات زنجیرزنی جنوب کشور است. این هیات در سال ۱۳۳۴ شمسی به وسیله حاج *ماشالله منزویان* و مرحوم حاج *حسین جعفری‌نسب* پایه‌گذاری شد. اهالی محل و دوستان این امامزاده همه‌ساله در ایام سوگواری سید و سالار شهیدان حضرت *اباعبدالله*^(ع) گرد هم جمع می‌شوند و به عزاداری می‌پردازند. سرپرستی هیات بر عهده خاندان محترم *جعفری‌نسب* و *منزویان* است. در مصاحبه‌ای^[۹] که با بانیان این هیات به عمل آمده بود حاج‌آقا جعفری درباره تاریخچه تاسیس این هیات فرمودند: "در سال‌های پیش ما هیات و تکیه‌ای داشتیم و سینه می‌زدیم. یک روز به اتفاق آقای *منزویان* برای روضه آقای *اشرفی* به مسجد جامع رفته بودیم. بعد از ربع‌ساعت هیات زنجیرزنی از اندیمش وارد مسجد شد. آن موقع هیات زنجیرزنی در دزفول نبود. یک نفر از زنجیرزان موقع ورود به مسجد اسم حضرت *ابوالفضل* را آورد و حال من را دگرگون کرد که همان‌جا به حاج آقا *منزویان* گفتم انشاءالله سال دیگه اگر زنده بودیم باید یک هیات زنجیرزنی درست کنیم. آقای *منزویان* هم قبول کردند و همان موقع به محله یمان رفتیم و به جمع‌آوری پول برای خرید زنجیر اقدام کردیم. که آن زمان سی نفر عضو شدند که پول‌ها را به حاج *رضا قلی شاطریان* دادیم که فرستاد اصفهان تا برایمان زنجیر بیاورند. بعد از ده ماه زنجیرها آماده شدند و به دست ما رسیدند که پنج روز قبل از شروع ماه محرم بود. بعد ما به بقعه متبرکه سید محمود رفتیم و شروع به زنجیرزدن کردیم که ۳۰ نفر که دو نفر از آنها هم من و آقای *منزویان* بودیم، البته نوحه‌خوان نداشتیم. تا اینکه نوحه‌خوان پیدا کردیم و این طور بود که هیات ما به زنجیرزنی تبدیل شد" (شکل‌های ۷ و ۸)^[۹].

سیدمحمود مشهور به *سیدمحمد* ملقب به *سیدجلیل رضی‌العوام*، در حدود قرن پنجم هجری قمری در دزفول وفات یافت و به خاک سپرده شده است. مزار مطهرش به بقعه و بارگاه باشکوهی برای

آن را نشانه پنج‌تن آل عبا می‌دانند (شکل ۶-۹). مراسم‌های عزاداری ماه محرم در دزفول در محدوده مورد نظر شامل موارد زیر هستند:

مراسم شبیه‌خوانی: عده‌ای بازیگر در نقش‌های مختلف و متفاوت، شخصیت‌های مهم تاریخ کرپلا را به نمایش می‌گذارند. تمامی متن به صورت شعر یا لحن خاص که گاهی همراه با نوحه و مرثیه است اجرا می‌شود. این شخصیت‌های مهم تاریخی در صبح عاشورا همراه با گهواره علی‌اصغر در کنار عزاداران حرکت می‌کنند. مراسم شبیه‌خوانی بیشتر در شب‌های هفتم تا دهم اجرا می‌شود اما در دزفول این مراسم به این صورت اجرا نمی‌شود، بلکه در روز عاشورا تمام اجراکنندگان در قالب هیاتی در مسیر عزاداران حرکت می‌کنند. در این مراسم بچه‌ها (فرزندان شهدا) نقش کاروان اسیران را اجرا می‌کنند، یزید و شمر هم سوار بر اسب به دنبال کاروان اسیران در حرکت هستند، این مراسم همراه با دسته‌گردانی‌ها است (شکل ۱۰) [10].

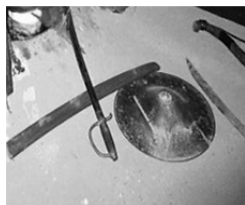
مراسم چلاب‌زنی: این مراسم سنتی دیرینه است که از سمت شهرهای جنوبی کشور مانند بندرعباس وارد دزفول شده است. عده‌ای از مردان در محوطه‌ای جمع شده و در حین نوحه‌خوانی توسط مداح به صورت همزمان دست خود را بر سینه و پای خود را بر زمین می‌کوبند و دور هم می‌چرخند. در دزفول این مراسم در حسینیه انجام می‌شود.

۱

۲

۳

۴

۵

۶

شکل ۹) نمادها و مناسک عاشورایی محرم در دزفول: ۱) علم، ۲) نخل، ۳) سپر و شمشیر، ۴) بیرق، ۵) علامت، ۶) پنجه

شکل ۱۰) مراسم شبیه‌خوانی در دزفول

نمادها و مناسک عاشورایی محرم در دزفول

نمادها و مناسک عاشورایی محرم در دزفول شامل موارد زیر هستند (شکل ۹):

علم: علم نمادی از حضرت ابوالفضل، علمدار سیدالشهدا در کرپلا است. علم یکی از وسایل نمادین به کاررفته در آیین سوگواری عاشورا در میان شیعیان است. این وسیله معمولاً چوبی از درخت صنوبر است که ارتفاعی به اندازه ۵ یا ۶ متر دارد و در طول سال در گوشه‌ای از مسجد یا تکیه نگهداری می‌شود. بر سر علم پنجه‌ای برنجین می‌گذارند که نشانه پنج‌تن آل عبا است و آن را با پارچه‌های رنگین و قیمتی به چوب می‌بندند. سر علم که به طرز زیبایی از فلز ساخته شده و توسط علمدار حمل می‌شود، هنگامی که از دوردست یا از میان انبوه مردم پدیدار می‌شود یادآور گنبد و گلدسته‌های آرامگاه امام حسین^(ع) در کرپلا است. صفی از پرندگان در مکان‌های گنبد و گلدسته‌ها جای گرفته‌اند، پرندگان به‌ویژه کبوتران نماد امام حسین^(ع) هستند که همراه دیگر امام‌ها حاملان روشنایی می‌باشند. علم معمولاً پیشاپیش صف سوگواران حرکت داده می‌شود (شکل ۹-۱).

نخل: نخل اتاقکی حجله‌مانند است که از چوب می‌سازند و با انواع شال‌های ابریشمی رنگارنگ و پارچه‌های ابریشمی رنگارنگ و پارچه‌های قیمتی، آینه و چراغ و غیره آرایش می‌دهند و در روز عاشورا آن را به محلی که مراسم روضه‌خوانی و تعزیه برپاست می‌برند. بزرگی و سنگینی آن گاهی وقت‌ها به اندازه‌ای است که چندین نفر مرد قوی‌هیکل باید آن را از زمین بردارند، بر دوش گیرند و حمل کنند. در معنای نخل گفته‌اند تابوت بزرگ و بلندی است که بر آن خنجر، شمشیر و پارچه‌های قیمتی و چندین آیینه بسته شده که در روز عاشورا به عنوان نماد تابوت امام حسین^(ع) حرکت داده می‌شود. در دزفول نخل کربلی‌خان (کربلایی علی‌خان) مهم‌ترین نخل است. این نخل هنوز هم در ماه‌های محرم و صفر آراسته می‌شود (شکل ۲-۹) [1].

سپر و شمشیر: نمادی از صحنه جنگ هستند که به صورت نمایشی با طبل، دهل، صدای شیپور و سرنا همراهند. در جلوی تکایا و در محله‌های عزاداری گاه عده‌ای از مردان به دو گروه تقسیم می‌شوند و به یاد صحنه‌های کرپلا با چوب و سپر یا شمشیر نمایشی اجرا می‌کنند (شکل ۳-۹).

بیرق: پرده‌ای به شکل مستطیل یا مثلث که بر دسته‌ای از چوب نصب می‌شود. پرده بیرق‌ها از پارچه‌هایی به رنگ سیاه، سبز، سرخ، سفید و به صورت ساده یا طرح‌دار تهیه می‌شود. بیرق سیاه نشانه غم و اندوه، بیرق سبز نشانه خاندان پیامبر و تقدس آن، بیرق سرخ نشانه جنگ و شهادت و بیرق سفید نشانه صلح است. بیرق را بیرق‌داران پیشاپیش، میان و عقب دسته‌ها حمل می‌کنند (شکل ۴-۹).

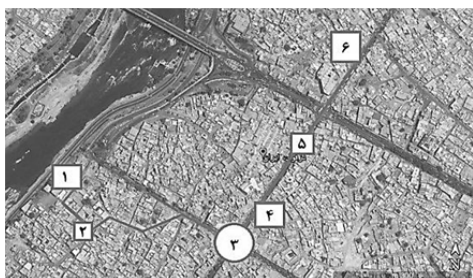
علامت: علامت نوعی علم چلیپاشکل با چند تیغه فلزی سرومانند است. نخستین علامت‌ها که در قدیم به کار می‌رفت، سه تیغ بود، بعد پنج تیغه و رفته‌رفته به تیغ‌ها افزوده شد و به بیست و سه تیغ رسید. تیغه‌های قدیمی را از فولاد می‌ساختند و روی آنها را کنده‌کاری و طلاکوبی می‌کردند. روی برخی از تیغه‌ها به‌ویژه تیغه میانی، آیه‌های قرآنی یا عبارات دعایی می‌کنند. در دو سر تیرک افقی تیغه‌دار، تندیس دو اژدهای فلزی با دهان گشوده و در فاصله میان تیغه‌ها صندوقچه‌های مشبکی مانند پنجه پای کبوتر و طاووس، و نیز گوی قبه فلزی کار می‌گذاشتند (شکل ۵-۹) [1].

پنجه: پنجه‌ها از جنس فلز هستند و در انتهای بیرق‌های مختلف و در اندازه‌های متفاوت نصب شده‌اند. به گفته آگاهان مذهبی آن را سمبل دو دست بریده حضرت ابوالفضل می‌دانند. بنا به قولی دیگر

است که در مرکز فعلی شهر دزفول، محله مسجد و در خیابان امام خمینی، در یک خیابان فرعی متصل به آن با گستردگی کوچکی در جلوی درب اصلی خود واقع شده است. این بنا که در یک طبقه ساخته شده، یک صحن بزرگ دارد که در دو جبهه آن ساخت و ساز صورت گرفته است. کالبد اصلی بنا در جبهه جنوبی آن که هسته اولیه مسجد است، به صورت سنگی است [12]. مسجد یک نمازخانه و محراب اصلی و دو شبستان پُر ستون در دو طرف دارد و در قسمت شرقی نیز فضاهایی به عنوان فضاهای خدماتی و پشتیبانی واقع شده اند (شکل های ۱۳ و ۱۴).

قبل از شروع ماه محرم فضای مسجد جامع با تزئینات ویژه، چهره ای دگرگون و حال و هوای عاشورایی به خود می گیرد. تزئیناتی همچون پرچم های مشکی و آویزهای پارچه ای سیاه رنگ در ابعاد متفاوت در محل هایی که در مسجد تعبیه شده، نصب می شوند. مسجد جامع دزفول همانند سایر مناطق دزفول هیات عزاداری دارد (هیات مارش شهدا) که پایه پای سایر هیات ها در مراسم ماه محرم شرکت می کنند. هیات مارش، اغلب جوان ها هستند که شاید سن آنها از ۲۵ سال بیشتر نباشد. در ایام محرم هر شب در حیاط مسجد، مراسم عزاداری به همراه سنج و طبل انجام می شود؛ به این صورت که دو ردیف با طبل های کوچک که اغلب خود نیز سن کمی دارند (نوجوان هستند) و در میان آنها افرادی با طبل های بزرگ تر قرار می گیرند که به نوعی به همنوایی طبل ها کمک می کنند. مردم نیز دور تا دور حیاط مسجد روی سکوهایی نشسته و به عزاداری می پردازند. گاهی از آشپزخانه مسجد، نذرهایی که مردم به آن داده اند را می آورند و به عزاداران حسینی تعارف می کنند. در شب هفتم محرم که دسته های عزاداری بیرون می آیند هیات مارش در صف جلوی دسته حرکت می کند و دو نفر از هیات با پرچم سیاه در جلوی دسته حرکت می کنند (شکل های ۱۵ تا ۱۷).

فضای باز: این فضا با مساحتی بالغ بر ۵۰۰ متر مربع در جنوب غربی دزفول و در حاشیه محله قدیمی قلعه واقع شده است. از مساحت یادشده، فضایی در حدود ۳۵۰ متر مربع (ناحیه مشخص شده در نقشه) برای انجام مراسم های ماه محرم استفاده می شد. در فضای مورد مطالعه، مراسم چوب زنی به این صورت برگزار می شد که روی زمین دایره ای با رنگ رسم شده بود و دو نفر با لباس هایی مخصوص و شمشیر و سپر در دست درون این دایره که گویی تجسمی از میدان رزم بود، قرار می گرفتند. نوای سوگواری در فضا می پیچید و دو نفر که به مثابه رقیب جنگی هم بودند، هماهنگ با نوازندگان حرکاتی با دست و پای خود انجام می دادند و گاهی شمشیر و سپر خود را به هم می سابیدند که به نشانه خواندن حریف به نبرد بود و به ناگاه به هم حمله می کردند و با شمشیر خود به سپر حریف مقابل ضربه وارد می کردند. مردم نیز دور آنها حلقه زده و به تماشا ایستاده بودند (شکل های ۱۸ و ۱۹).

شکل ۱۱) نقشه محدوده مورد مطالعه: (۱) فضای باز، (۲) حسینیه، (۳) میدان امام خمینی، (۴) مسجد جامع، (۵) خیابان امام خمینی، (۶) امامزاده سبز قبا (گوگل ارث)

مراسم چوب زنی: مراسمی که در این فضا انجام می شد به گفته افراد بومی محل، به چوب زنی معروف است که به صورت نمادین همراه با طبل، دهل، شپور و سرنا انجام می شود. اصل این مراسم به این صورت است که عزاداران به دو گروه تقسیم می شوند و با چوب، سپر و شمشیر به اجرای نمایش نمادین می پردازند و گروهی دیگر که مردان چوب به دست هستند چوب ها را به طور منظم به هم می زنند. **مراسم دسته گردانی:** حرکتی دسته جمعی است که توسط هیات ها و تکیه های مختلف اجرا می شود. دسته گردانی نماد صف آراییی در برابر دشمن است و نوحه هایی که هنگام حرکت دسته خوانده می شوند نماد رجزخوانی در مقابل دشمن است. در دسته ها اغلب به سینه زنی و زنجیر زنی می پردازند. هر دسته هم حمل کننده بیرقی است که بر آن نام هیات با محله آن دسته نوشته شده است که در جلوی دسته حرکت می کند. در دزفول این مراسم در خیابان و میدان امام خمینی برگزار می شود. در این مراسم ها هر کدام از هیات های شهر به صورت دسته جمعی در خیابان ها شروع به حرکت می کنند و به زنجیر زنی، سینه زنی، نوحه خوانی همراه با طبل زنی می پردازند. عده ای هم در جلو و انتهای دسته، بیرق به دست حرکت می کنند. **مراسم شام غریبان:** این مراسم در شب یازدهم ماه محرم برگزار می شود. خیلی از هیات های دزفول در شام غریبان به امامزاده سبز قبا می روند، در آنجا نوحه می خوانند، عزاداری کرده و شمع روشن می کنند. در مراسم شام غریبان گویی غم بر همه جا سنگینی می کند. **مراسم گهواره گردانی:** این مراسم سمبل حضور کودک شیرخوار در کربلا و شهید شدن او با تیر یزیدیان است. اکثر مردم در گهواره پول می ریزند. در دزفول مراسم گهواره گردانی در خیابان و میدان امام خمینی برگزار می شود.

محدوده مورد بررسی

محدوده مورد مطالعه در بافت کهن و تاریخی دزفول واقع شده است. دلیل انتخاب این محدوده قرار گرفتن محله های قدیمی که آیین های عاشورایی را با شکوه هر چه تمام تر انجام می دهند و همچنین قرار گرفتن مراکز تجمع مهم شهری از قبیل بازار، مسجد جامع، میدان و خیابان پر رفت و آمد امام خمینی در این محدوده بود. در ادامه به بررسی مکان هایی مانند مسجد جامع دزفول، میدان امام خمینی، خیابان امام خمینی، حسینیه ای در محله قلعه، فضایی باز در محله قلعه پرداخته شده است (شکل های ۱۱ و ۱۲).

مسجد جامع: مساجد از مهم ترین فضاهای مذهبی- اسلامی و به ویژه از اولین فضاهایی هستند که در جریان شکل گیری شهرهای اسلامی به وجود آمدند. مسجد به عنوان یکی از فضاهای مذهبی به شمار می رود که دامنه وسیعی در جامعه اسلامی به جهت میزان پراکنش و انواع عملکردها دارد. در طول تاریخ نه تنها در ایران بلکه در کشورهای دیگری مانند هندوستان، مساجد در بافت شهری جایگاه ویژه ای داشته اند و امت اسلامی از تجربیات یکدیگر در ارایه عملکرد و طراحی مطلوب استفاده نموده اند. در ایران نیز فضاهای مذهبی از دیرباز نقش مهمی در زمینه های اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و کالبدی ایفا کرده اند. آنها از یک سو محل برگزاری مراسم عبادی بودند و از سوی دیگر مکانی که زندگی اجتماعی ساکنان محلات را ساماندهی می کرد و به رتق و فتق امور مردم می پرداختند. مساجد همواره محل برقراری ارتباطات اجتماعی در سطح محلات و شهرها بودند. کارکرد دیگر مساجد، برپایی مراسم آیینی مانند برگزاری مراسم تعزیه خوانی، مراسم سوگواری، برگزاری مراسم دعا و نیایش در ایام خاص بود [11].

مسجد جامع دزفول قدیمی ترین و مهم ترین مسجد شهر دزفول

شکل ۱۷) مراسم عزاداری در حیاط مسجد جامع (نگارندگان)

شکل ۱۸) نقشه گوگل ارث فضای باز

شکل ۱۹) مراسم چوب زنی (نگارندگان)

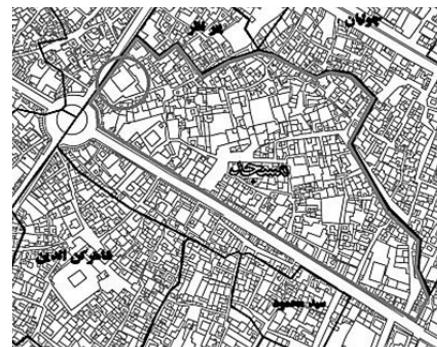
حسینیه محله قلعه: حسینیه محله قلعه هرساله جمعیت زیادی را در خود جای می‌دهد. روی حیاط حسینیه برای انجام مراسم چلاب زنی دایره‌های متحدالمرکز رسم شده است تا عزاداران روی آنها حرکت کنند و نظم مراسم حفظ شود. درون دایره وسط هم نوحه‌خوان قرار می‌گیرد و نوحه‌سرایی می‌کند. از نظم دایره‌ها فقط در مراسم چلاب زنی استفاده نمی‌شود، بلکه مراسم‌های دیگری که انجام می‌شود مانند طبل زنی، از این نظم پیروی می‌کنند و به‌صورت دایره‌ای قرار گرفته و شروع به نواختن می‌کنند. زنان نیز در طبقه بالا که همچون تراس در دو طرف از حیاط حسینیه است به تماشای مراسم نشسته و دعا می‌خوانند (شکل‌های ۲۰ و ۲۱).

خیابان و میدان امام خمینی: میدان در شهرهای ایرانی عموماً جایگاهی برای اجتماع مردم شهر و حومه، حل تبادلات اقتصادی، گاهی نیز محل برگزاری ورزش و تفریحات جمعی، رژه سپاهیان، آگاهی‌رسانی جمعی و گاه تنبیه خاطیان و مجرمان بوده است. تنوع عملکردهای یادشده دال بر آن است که در شهرهای بزرگ و پرجمعیت همواره یک میدان بزرگ اصلی وجود داشته و میادین کوچک چندی در سطح محله‌ها فعال بوده است [۱۳].

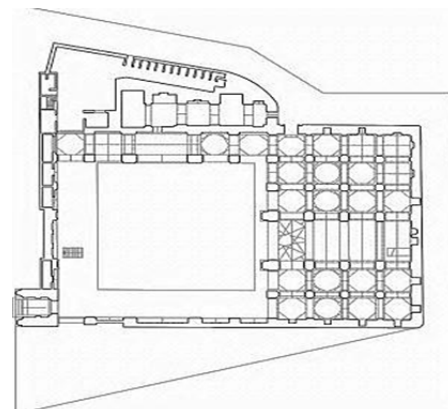
میدان امام خمینی دزفول یکی از میادین اصلی شهر است. این میدان در نقشه شهری محل تقاطع دو خیابان امام خمینی و طالقانی است و توسط محله‌های مسجد، بازار، قلعه و میاندره

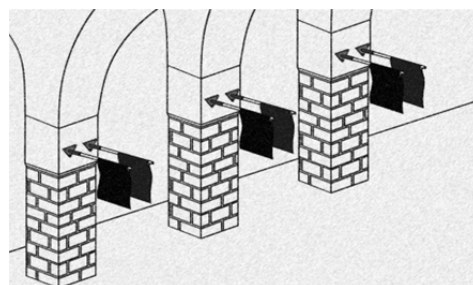
شکل ۱۲) موقعیت قرارگیری محله مسجد در نقشه شهر (گوگل ارث)

شکل ۱۳) موقعیت قرارگیری مسجد در محله (اداره میراث فرهنگی)

شکل ۱۴) پلان مسجد جامع دزفول (اداره میراث فرهنگی)

شکل ۱۵) ستون‌های شبستان مزین با پرچم‌های مشکی (نگارندگان)

شکل ۱۶) حیاط مسجد جامع (نگارندگان)

شکل ۲۲) همسایگی‌های میدان امام خمینی (نگارندگان)

شکل ۲۳) نقشه گوگل‌ارث میدان امام خمینی

شکل ۲۴) برپایی نماز ظهر عاشورا در میدان امام خمینی

شکل ۲۵) جمعیت عزادار حاضر در میدان امام خمینی

نتیجه‌گیری

برگزاری مناسک دینی از جمله عوامل ایجاد وحدت و انسجام اجتماعی هستند که خود موجب همبستگی اجتماعی می‌شوند. همبستگی اجتماعی سلامت روحی و روانی جامعه را به ارمغان می‌آورد. در پی آن شهری که چنین اجتماعی دارد پایداری اجتماعی‌اش بیش از پیش تضمین شده، که خود به پایداری شهر منجر می‌شود. در واقع همین رفتارهای اجتماعی هستند که به کالبد شهر هویت و کیفیت می‌بخشند و عناصر کالبدی شهر بسته به ویژگی‌هایی از قبیل ابعاد، وسعت، کاربری و غیره نقش مهمی در برپایی این آیین‌ها بر عهده دارند. کیفیت مکان به عنوان مشخصات فیزیکی جامعه‌ای تعریف می‌شود که کیفیت زندگی شهروندان و بازدیدکنندگان را تحت تأثیر قرار می‌دهد. بر همین اساس، امروزه مسئولان و برنامه‌ریزان شهری توجه بسیاری به مراکز

احاطه شده است. میدان مساحتی در حدود ۵۴۰۰ متر مربع دارد که یکی از بزرگ‌ترین میدان‌های شهر است. بدنه میدان، بافتی آجری و کاربری تجاری دارد. در محدوده مورد مطالعه، میدان نقش مهمی را ایفا می‌کند (شکل‌های ۲۲ و ۲۳).

اغلب از محله‌های مجاور میدان دسته‌های عزاداری به سمت میدان شروع به حرکت می‌کنند. میدان به دلیل قرارگرفتن در مرکز شهر و نزدیکی به محله‌های قدیمی و پرجمعیت شهر مملو از جمعیت است. گوشه و کنار میدان را که مشاهده می‌کنید تجمع‌های کوچکی را می‌بینید که دور هم جمع شده و عزاداری می‌کنند، عده‌ای هم با نذری‌هایشان که معمولاً در فصل سرما چای و در گرما شربت است از مردم پذیرایی می‌نمایند. هنگامی که دسته‌ای به میدان می‌رسد اندکی آنجا توقف می‌کند و مردمی که در میدان تجمع کرده‌اند به تماشای آنها می‌پردازند. سپس هنگامی که دسته‌ای دیگر به میدان نزدیک می‌شود دسته اولی به مسیر خود از خیابان امام خمینی طبق سنت گذشته به سمت امام‌زاده سبزقبا ادامه می‌دهد. تمام دسته‌های عزاداری که به سبزقبا می‌روند در حیاط امام‌زاده و خیابان امام خمینی که روبه‌روی سبزقبا است، جمع می‌شوند و با ریتم خاصی به عزاداری می‌پردازند. یکی دیگر از مراسم‌های مهمی که در میدان برگزار می‌شود نماز ظهر عاشورا است که شکوه خاصی دارد. خیابان امام خمینی هم به دلیل اتصال محله‌های قدیمی و میدان امام خمینی به امام‌زاده سبزقبا نقش مهمی را در مراسم‌های ماه محرم ایفا می‌کند، به‌طوری که می‌توان گفت در این ایام پرجمعیت‌ترین خیابان شهر است (شکل‌های ۲۴ و ۲۵).

از محدودیت‌های مطالعه حاضر می‌توان به مشکلات مطالعات اسنادی مانند کمبود و پراکندگی منابع و مشکلات اداری کتابخانه‌ها و از مشکلات پیمایشی می‌توان به عدم همکاری لازم متصدیان تعدادی از بناها و همچنین مشکل قرارگیری محققان در

فضاها و محدوده‌های شلوغ شهر اشاره کرد.

پیشنهاد می‌شود موضوع فرهنگ عاشورایی در مراکز جمعیتی بافت قدیمی سایر شهرهای استان خوزستان به‌ویژه شهرهای شمالی استان همچون شوش و شوشتر نیز بررسی شوند.

شکل ۲۰) موقعیت حسینیه نسبت به میدان امام خمینی (گوگل‌ارث)

شکل ۲۱) حیاط حسینیه (نگارندگان)

منابع مالی: پژوهش حاضر با هزینه‌های شخصی نویسندگان حمایت مالی شده است.

منابع

- 1- Chini Pardaz F. Rituals and ceremonies of Ashura (from Ale Buyeh to Recent). Dezful: Ahoura Qalam; 2011. [Persian]
- 2- Pourali HA. Dezful. Tehran; Afrouz; 1994. [Persian]
- 3- Naeima GR. Dezful, the city of bricks. Ansari H, editor. Karbasi K, translator. Tehran: Cultural Heritage, Handicrafts and Tourism Organization of Iran; 1997. [Persian]
- 4- Beheshti, soheila, the beginning of Muharram; Dezful; Majdedez; 2014 [cited 2015 Jan 19]. Available from: <http://www.majdedez.com/?p=18903>. [Persian]
- 5- Faghihi AA. The history of buyids. Tehran: Samt; 2008. p. 459. [Persian]
- 6- Sha'bani R. A short history of Iran in the Afsharid and Zandid periods. 4th Edition. Tehran: Samt; 2002. p. 155
- 7- Group of authors in the institution of the Supreme Leader of the Cultural Center of University-Counseling and Response Office. Special questions and answers of Muharram. Qom: Nashre Ma'aref; 2005. p. 53.
- 8- Pezeshki M, Hoseynizadeh MA, Haghighat S, Farati A, Malakutian M. The reasons and modes of Islamic revolution. Qom: Nashre Ma'aref; 2002. [Persian]
- 9- Monzaviyan M, Jafarinasab H. Interview with the founders of heia't of seyed Mahmood. Dezful: seyed Mahmood; 2014 [cited 2015 Jan 19] Available from: <http://www.seyedmahmood.ir/introduction.aspx?lg=FA&page=Omana>. [Persian]
- 10- Sangari MR. The Tenth Day (1): The Ashura's research papers collection. Tehran: Khorshide-e Baran; 2007. [cited 2014 Dec 14]. Available from: <http://opac.nlai.ir/opac-prod/bibliographic/1148459>
- 11- Pourjafar MR, Taghvaaee AA, Maroofi S. The role of religious spaces in recent urban development plans: With particular reference to the prepared plans in Tehran. Naqshejahan. 2012;2(1):19-30. [Persian]
- 12- Emam (Ahvazi) MA. Masjed-e Jame-e-Dezful and its history. Hekmatfar MH, Hasan pour AR, editors. Dezful: Dar al-Momenin; 2010. [Persian]
- 13- Ebrahimi MH. Meydan, indeterminate urban spaces in Iranian cities. Hoviatshahr. 2010;3(4):107-20. [Persian]

شهری و راهکارهای مبتنی بر لزوم ارتقای کیفیت زندگی دارند، زیرا مطلوبیت کیفی فضاهایی که زمینه‌ساز ظهور و بروز فعالیت‌های جمعی، عمومی و برپایی آیین‌ها هستند، عامل هویتی شهرها بوده و همچنین تجلی‌گاه باورها، تفکر و شیوه زیست مردم هستند. مراسم مذهبی و سوگواری به‌ویژه برای شیعیان یکی از شاخص‌های هویتی بسیاری از شهرها و حتی منطقه جغرافیایی محسوب می‌شود. مراسم سوگواری امام حسین^(ع) در شهرهایی مانند دزفول آیین‌ها و ریشه‌های دیرینه دارد و به‌عنوان یک عنصر هویتی برای شهر است. بناهای شاخص شهری و همچنین نشانه‌های شهری نقش مهمی در مکان‌گرایی این مراسمات دارند. این بناهای شاخص شامل مسجد جامع و امام‌زاده سبزقبا و نشانه‌های شهری مانند میدان و خیابان امام‌خمینی هستند. از آنجایی که این مکان‌ها از یک طرف در مرکز شهر واقع شده‌اند و از پرتددترین نواحی شهر هستند، از طرف دیگر در بخش تاریخی و قدیمی شهر قرار گرفته‌اند و مردم حس تعلق خاطر به آنها دارند، می‌توان این امر را دلیل انتخاب برای اجرای این مراسمات دانست، زیرا در ذهن مردم مانند یک نشانه نقش بسته و برای اکثر مردم شهر شناخته‌شده هستند. شیوه اجرای هر یک از رسوم ماه محرم در انتخاب مکان برگزاری دخیل است؛ به‌طور مثال مراسماتی مانند دسته‌گردانی و گهواره‌گردانی (همان‌طور که از نام آنها بر می‌آید) به حرکت در مسیری معین نیاز دارند. بنابراین در میدان و خیابان امام‌خمینی انجام می‌شوند. مراسمی مانند شام غریبان که حالتی معنوی دارد و با توجه به اینکه روشن‌کردن شمع برای رازونیز در فرهنگ ایرانیان اغلب در مکان‌هایی مذهبی و مقدس صورت می‌گیرد در امام‌زاده سبزقبا اجرا می‌شود. این موضوع نقش کیفیت یک مکان در روابط فرهنگی و اجتماعی و در مقابل تاثیر این روابط بر کیفیت آن مکان‌ها را به‌خوبی یادآور می‌شود و نقش مهم فرهنگ و روابط اجتماعی را در طراحی فضاهای شهری مشخص می‌کند.

تشکر و قدردانی: نویسندگان از ریاست محترم دفتر نهاد رهبری دانشگاه صنعتی جندی‌شاپور جناب حاج آقا علوی که ما را در تهیه این نگارش یاری نمودند، تشکر و قدردانی می‌کنند.

تأییدیه اخلاقی: موردی از سوی نویسندگان یافت نشد.

تعارض منافع: نویسندگان اعلام می‌دارند تعارض منافعی میان آنها وجود ندارد.

سهم نویسندگان: کورش مومنی (نویسنده اول)، روش‌شناس/پژوهشگر اصلی (۵۰٪)؛ پریا سلطانی (نویسنده دوم)،